

של שאר הקרבנות **שלא נתעבלו** ושלא נעשו דשן מאתמול **בערב** — היו **סונקין** [מסלקים] **אותן** בצינורות — מזלגות **על צדי המזבח**, על מנת להחזירם למערכה לאחר מכן. שהרי אי אפשר עדיין להקטירם, לפי שאין שום דבר קרב קודם הקרבת תמיד של שחר.

ואם יש הרבה אברים, ואין הצדדים מחזיקים אותם, לפי שהם כבר מלאים בהם, סודרים אותם בסובב [אמה הכולטת במזבח באמצע גובהו], או היו מניחים אותן **על גבי הכבש**. לפי שאם היו מורידים את האברים לגמרי מן המזבח, היו נפסלים להקטרה לאחר שהאיר היום. שעמוד השחר פוסל בלינה. אבל על גבי המזבח אין לינה פוסלת. וכבש הרי הוא כמזבח לכל דבר.

החלו לגרוף את האפר, והיו **מעלין במגרפות את האפר על גב התפוח**.

והתפוח [ציבור האפר] — **היה באמצע**

המזבח. ומשום שהיה עגול כתפוח, קרוי כן⁽¹³⁾. [וקודם תרומת הדשן לא היו יכולים לפנותו. שהרי קודם צריך לתרום את תרומת הדשן, ואחר כך היו מפנים את שאר הדשן לתפוח].

וכשהיה האפר שבתפוח מתרבה, עד שכבר לא נותר מקום לסידור עצי המערכה, היו מוציאים אותו. כדכתיב "והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה, אל מקום טהור".

ופעמים שהיה עליו שלש מאות כור אפר עד שהוציאוהו.

וברגלים לא היו מדשנין אותן [מוציאים את האפר], **מפני שהתפוח הוא נוי למזבח**. שעל ידי ריבוי הדשן ניכר שהקריבו הרבה קרבנות, ולא היה המזבח בטל.

ואף על גב דנוי הוא למזבח, מכל מקום כט-א כשהגיע הזמן לפנותו — **מימיו לא נתעצל הכהן** [שהיה מוטל עליו לעשות זאת]

עבודה, הורשו ליכנס בין אולם למזבח. ששם היה מקום הכיור. מפרש.

ונראה שנתכוון ליישב בזה הא דאיתא בריש תוספתא דכלים ד"אין נכנסין בין אולם למזבח כשלא רחוק ידים ורגלים". ולכך כתב דבשביל לקדש לצורך עבודה מותר.

והראב"ד תירץ על זה, דכל שטבל ולא הטיל מים אחר הטבילה, מותר.

עוד כתב, דליכנס שם סגי ברחיצת ידים ורגלים כל שהיא, ולא דוקא ממי כיור.

13. וכתב הרמב"ם בפרק ב מתמידין ומוספין הלכה ז "דשן שבאמצע המזבח, והוא הנקרא תפוח".

והראב"ד שם השיג עליו דלא משמע כן מלישנא דמתניתין. דהא קתני "החלו מעלין באפר על גב התפוח". והרי כיון שהיו מוציאים את האפר כל יום, מנין היה שם תפוח, והרי כבר הוציאוהו מאתמול?

לכך פירש, שהיתה שם טבלה מרובעת גבוהה אמה, והיתה קצוצת קרנות ומעוגלת כתפוח. ועליה היו מעלים את הדשן.

ובדעת הרמב"ם יש ליישב, דלא היו מוציאים את כולו אלא חלק ממנו, בשביל שלא יפריע לסידור המערכות. רדב"ז ולחם משנה.

או דאית ליה לרמב"ם שלא היו מוציאים את הדשן כל יום, אלא כשהיה מתרבה. מהר"י קורקוס.

מלהוציא את הדישן⁽¹⁾.

ולאחר שעשו זאת ונתפנה מקום המערכה, החלו מעלין בכבש גזירין של עצים חתוכים ובדוקים ממום, בשביל לפדר בהם את המערכה⁽²⁾.

וכי כל העצים כשרים למערכה הן?

אכן, כל העצים כשרים למערכה! חוין מעצים של גפן ושל זית⁽³⁾! ובגמרא מפרש טעמא.

ואף על פי שכל העצים כשרים, אבל בעצים אלו היו רגילין:

במרביות [ענפים] של תאנה, ושל אגוז, ושל עץ שמן [עץ שמפיקים ממנו שמן, והוא דולק כמו נר]. שכל העצים הללו בוערים יפה.

ושלש מערכות עצים היו על גבי המזבח.

תחילה בא הכהן שתרם את תרומת הדישן, וסידר ראשונה את המערכה הגדולה – מזרחה⁽⁴⁾, בצידו המזרחי של המזבח, ועליה

באפר תפוח משום דאכתי לא נעשית מצותו [שהיא בהוצאתו], נראה דמצוה מדאורייתא היא. חזון איש סימן כ'.

2. ונקיט כהאי לישנא, משום שכן היה המעשה. שפעם אחת שאל התלמיד לרב בדבר זה, והשיבו כן. ולפי שחייב אדם לאמור בלשון רבו, קבע רבי במשנה כן. באורי הגר"א.

3. וביומא כז ב מבואר דסידור המערכה כשר בלילה. ושתי דעות הובאו שם בתוספות בזה. לדעה הא' כשר דוקא בלילה. ולדעה הב' כשר בין ביום ובין בלילה.

והרמב"ם ריש פרק ב' מתמידין ומוספין כתב: "בבקר עורכין עצים ועושין בראש המזבח מערכה גדולה של אש!" וצריך עיון לדבריו מהגמרא הנ"ל. רבי עקיבא איגר.

4. ועצם סידור המערכה הוא מצות עשה בפני עצמה, ואינו רק ממכשירי הקרבן. שנאמר "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה". ו"תמיד" היינו לשים על המזבח עצים בבקר ובין הערביים (בסידור שני גזירי עצים). חינוך מצוה קל"ב.

1. ודעת הראב"ד (הובאה לעיל כ"ח: הערה 13) היא, שבכל יום היו מוציאים את הדישן.

אלא דמדברי רש"י בחולין צ ב משמע, שלא בכל יום הוציאוהו, אלא רק כשהיה מתרבה ביותר. וכן כתבו תוספות ביומא כז ב.

והלחם משנה שם כתב בדעת הרמב"ם, דכל יום היו מורדין את האפר למטה מן המזבח. אבל לא היו מוציאים אותו מחוץ לעיר, אלא כשהיה רבה.

ותמה עליו המשנה למלך, דלא נמצא בדברי הרמב"ם רמז לזה.

עוד תמה, אי מצות עשה היא בכל יום, איך ביטולה ברגלים מסיבת נוי המזבח? (וכבר הביאו מזה תוספות שם ראיה לשיטתם).

וכתב, דאף לדעת הרמב"ם, אין ההוצאה מצוה מצד עצמה, אלא מכשירי מצוה היא, לפנות מקום למערכה. ואף דכל יום היו עושים כן, מכל מקום אין בביטולה משום ביטול עשה. (ואכן לא מנאה הרמב"ם במנין המצוות. וגם בהלכות תמידין ומוספין לא כתבה בלשון מצוה).

ועוד צידד שם, דאפשר דאין חיובה מן התורה כלל.

אלא דמהא דאיתא במעילה ט א דמועלין

היו מקטירים את הקרבנות.

וחזית היו עושים למערכה מצידה, כעין חלון, כדי שתהא הרוח מנשבת בה, ללבות את האש. וחזיתה⁽⁵⁾ היתה במזרחה של המערכה. משום שדרך שער המזרח של העזרה היתה הרוח באה ומנשבת.

וראשי הגזירין הפנימיים, שהיו ארוכים, היו נוגעין בתפוח, שהיה במרכז המזבח, ממערב למערכה.

והיינו, שהיו הגזירין הפנימיים והחיצוניים שוים כלפי צידו החיצוני של המזבח, שלא יבלטו לצד החוץ ויקרעו או ישרפו את בגדי הכהנים המהלכים שם. ולכן היו הגזירין הפנימיים הארוכים בולטים מהמערכה בצד השני, כלפי התפוח שבמרכז המזבח, ואף היו נוגעים בו. [ראב"ד פרק ב' מתמידין ומוספין, הלכה ז'].

וריוח היה מניח בין הגזירים, כי מלבד עצי המערכה הביאו קיסמי עצים דקים הקרויים "אליתא", והניחום בין עצי המערכה הגדולים, ועל ידם הובערו יפה העצים הגדולים⁽⁶⁾. [וילפינן לה מדכתיב "ונתנו בני אהרו הכהן אש על המזבח", דהיינו עצי המערכה, והדר — "וערכו עצים על האש"].

ולצורך זה הניחו את הריוח בין גזירי המערכה, לפי שהיו מציתים את האליתא משם, דרך אותו הריוח. דבעינן שיצית את האליתא בראשו של מזבח, ולא שידליקה ברצפה ויעלנה [יומא מה].

וכשגמרו לסדר את המערכה הראשונה, בררו משם, מלשכת העצים, עצי תאנה יפים לפדר את המערכה השניה, שממנה היו נוטלים גחלי אש לצורך הקטורת, שהיו מקטירים כל יום על המזבח הפנימי שבהיכל. ואף בסידור מערכה זו זכה הכהן שזכה בתרומת הדשן.

דאין כונת הירושלמי לכל המערכה, אלא לשני גזירי עצים בלבד. שמצוה להוסיפם לאחר שנתן האש במערכה.

5. והרמב"ם שם פירש ד"חזית" היא סימן שהיו עושים בצד מזרח של המערכה, להראות שמשם התחילו לסדר אותה.

והראב"ד שם פירש, ד"חזיתה מזרחה", היינו וראשי הגזירים היו מונחים ממזרח למערב ולא מדרום לצפון. והיינו דקתני, שראשי הגזירין היו נוגעין בתפוח, שהוא למערב הגזירין.

6. והוא מלשון "אליה", שהיא הזנב. על שם "זנבות האודים העשנים". הערוך.

והרמב"ם פירש, דהאליתא היא הגחלת שממנה היו מדליקים את המערכה השניה של

ולדבריו, אם ככתה האש ביום או בלילה, אין מצוה להבעירה שוב.

אכן מדברי הרמב"ם, ריש פרק ב' מתמידין ומוספין, אין נראה כן. אלא המצוה היא שלא יהיה המזבח רגע אחד בלי אש. מנחת חנוך שם. וזמן סידור המערכה הוא לאחר תרומת הדשן. ואם סידר קודם לכן יפרק אותה. ויסדרנה שוב לאחר שיתרום.

וכן, צריך להביא את האש תחלה, קודם שמסדר את המערכה. שנאמר "וערכו עצים על האש". ואם הקדים את סידור העצים להבאת האש, מפרק אותם, ויתן האש, ושוב יערוך את העצים. ירושלמי, ריש פרק ב' דיומא.

ולפלא על הרמב"ם שהשמיט זאת. ליקוטי הלכות.

אכן החזון איש, (מנחות, סימן ל"ו) כתב,

ובשבת היה שיעורם של העצים בעומד – שישארו לאחר השריפה שמונה סאין גחלים. לפי שישם, על המערכה השניה, היו נותנים בשבת את שני בזיכי הלבונה של לחם הפנים להקטירם. ומשום כך הוצרכו לתוספת זו של שלשה סאין גחלים.

ולא הקטירום לבזיכי הלבונה על גבי המערכה הגדולה, אלא על המערכה השניה. משום דכל דבר הניטל מבפנים [מההיכל], אין מקטירין אותו אלא בסמוך לפנים, והיינו קרן דרומית מערבית, שהיא הסמוכה לפתח ההיכל [זבחים נח: (6)].

והיו מביאין את האברים והפדרים של אתמול, שלא נתעכלו מבערב, [ושהיו סדורין על צדי המזבח עד עתה, כמבואר לעיל] (9), ומחזירין אותן למערכה לגמור את

ומקום מערכה זו היה מכנגד קרן מערבית דרומית של המזבח, הסמוכה לכבש. והיה מקום המערכה הזאת משוך מן הקרן המערבית דרומית כלפי צד צפון – ארבע אמות (7).

ושיעור העצים שנתנו במערכה זו היה בעומד [באומד], שלאחר שיישרפו ייעשו מהם חמש סאין של גחלים. כי לצורך הקטרת הקטורת היה צריך שלשה קבין של גחלים. ותחילה היה חותה מהמערכה הזאת ד' קבין גחלים במחתת כסף, וממנה היה מערה למחתת זהב שיש בבית קיבולה שלשה קבין. [והיה צריך לחתות מהמערכה ארבעה קבין לפי שאי אפשר שלא ישפך קצת מהגחלים תוך כדי העירו למחתת הזהב]. ושיערו חכמים, שבשביל לחתות מהמערכה ארבעה קבין גחלים בריוח, צריך שיהיו בה חמש סאין גחלים.

קטורת.

7. דקסבר תנא דמתניתין שכל המזבח היה בחציה הצפונית של העזרה. וההיכל היה ממוצע ועומד באמצע העזרה. וי' אמות היה רוחב פתחו. חמש אמות מהן בצפון העזרה וחמש אמות בדרימה. נמצא, שרק חמש האמות הדרומיות של המזבח היו מכוונות כנגד פתח ההיכל.

ומתוכן יש להפחית את אמת היסוד ואמת הסובב, ואמה של מקום הקרן, ואמה של מקום הלוך רגלי הכהנים שאינם ראויים למקום המערכה.

ולכן, רק באמה החמישית מדרום יכול היה להיות מקום המערכה. אבל אם היה מרחיק יותר לצד צפון, כבר לא היתה המערכה מכוונת נגד פתח ההיכל.

וגמרינן לה מגחלים של יום הכיפורים. דכתיב

בהו "ולקח מלא המחיתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה'" [דהיינו מהצד הדרומי מערבי של המזבח שהוא "לפני ה'"]. כלומר, כנגד פתח ההיכל]. שכל הנוטל גחלים ממזבח החיצון בשביל לתתם בפנים, אינו נוטל אלא ממקום הסמוך למקום נתינתם, והיינו הקרן הדרומית מערבית.

8. ועוד מערכה שלישית היתה שם. שלא היה מקריבים עליה כלום, אלא לקיום האש בלבד היתה. ופולגתא דתנאי היא ביומא מה א וקיימא לן כרבי יוסי דקאמר הכי. רמב"ם פרק ב' מתמידין ומוספין, הלכה ה'.

והא דלא קתני לה במתניתין להדיא, היינו משום שמסדר אותה יחד עם המערכה גדולה בפעם אחת. ראב"ד.

9. ולדברי המפרש, דבר זה נכתב שלא במקומו.

הקטרתם⁽¹⁰⁾.

אמר רבא: גוזמא היא!

והציתו את שתי המערכות באש.

ואחר כך ירדו מהמזבח ובאו להם ללשכת הגזית [בחציה המקודש בקדושת עזרה, כדדרשינן מקרא ד"בית אלוקים נהלך ברגש"], בשביל להטיל את הפייסות לשאר עבודות היום.

אמר רבי אמי: מצינו שדברה תורה לשון הבאי! כלשון בני אדם הרוצים לחזק את דבריהם, ומדברים בלשון גוזמה.

וכן מצינו שדברו נביאים לשון הבאי.

וכן מצינו שדברו חכמים לשון הבאי! וקמפרש ואזיל.

גמרא:

שנינו במתניתין: פעמים שהיה עליו [על התפוח] שלש מאות כור.

אמר רבא: גוזמא בעלמא קאמר! ולא דוקא הוא. שמעולם לא הגיע האפר לשיעור כזה. לפי שאין מקום המערכה יכול להחזיק שלש מאות כור.

וכן בהא דתנן לקמן: השקו את התמיד בכוס של זהב —

דברה תורה לשון הבאי — כדכתיב "ערים גדולות ובצורות בשמים". וכי בשמים סלקא דעתך שהם מגיעות? אלא, לשון גוזמא הוא.

דברו נביאים לשון הבאי — כדכתיב גבי שלמה "ויעלו כל העם אחריו, והעם מחללים בחלילים ושמחים שמחה גדולה, ותבקע הארץ בקולם". שאף דבר זה שנבקעה הארץ, לשון גוזמא הוא.

אלא לאחר הקרבת התמיד היו מעלים אותם למערכה. שהרי אין דבר קרב קודם תמיד של שחר.

וצריך עיון לדבריו, מהא דאיתא בסנהדרין מט ב, דלכולי עלמא "יש סדר למסכת תמיד". תפארת ישראל.

אבל הרא"ש כתב דקודם התמיד היו האברים והפדרים קרבים. ואין בזה איסור משום "העולה, שתהיה עולת התמיד עולה ראשונה". דלא נאמר כן אלא בקרבנות ששייכים לאותו היום, ולא באברים דאתמול.

ותמה שם המהרי" קורקוס, מנין לו זה, ולמה לא ישימם על המערכה גופה? וכתב דזה בשביל שישאר אמצע המערכה פנוי.

ויובן, על פי מה דמוכח מיומא כו א, דאיברי התמיד צריכים לינתן על העצים ממש. ואם יניח על העצים את האברים דאתמול, לא יוכל להקטיר את התמיד של היום כהלכתו.

אך צריך עיון, דהרי במנחות מיבעיא לן, אי חשיב דרך הקטרה בכך. וגם הרמב"ם פסק בפרק ב מפסולי המוקדשין הלכה כו, דבעיא דלא איפשיטא היא.

וצריך לומר, דרק בעיקר מצות הקטרה, בעינן שתהיה על גבי המערכה. אבל באיברים ופדרים, כבר נתקיימה מצות הקטרה מאתמול, כיון שהוצת האור ברובן. ורק מצות עיכול הוא

10. והרמב"ם שם הלכה ה כתב "אבל איברים ופדרים שלא נתאכלו מבערב, נותנין אותן בצדי מערכה גדולה".

גרגיר או אשכול של זהב, ומביאו ותולה אותו בה.

ואמר רבי אלעזר ברבי צדוק: מעשה היה שהוצרכו לפנותה ממקום למקום, ונמנו עליה שלש מאות כהנים בשביל לטלטלה ולפנותה, מחמת כובד הזהב שהיה בה.

ואף זו לשון גוזמא הוא. שאם היה בה כל כך הרבה זהב, היתה נשברת. ולא רצה רבי אלעזר ברבי צדוק אלא להודיע שזהב רב התנדבו שם.

פרוכת — הא דתנן: רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי שמעון בן הסגן: פרוכת של ההיכל, עביה טפח. ועל ע"ב נימין היתה נארגת. [שהיו גודלים כל חוט של שתי מע"ב נימין. ביאור הגר"א]. ועל כל [ובכל] נימא ונימא היו שזורים עשרים וארבעה חוטיין. לפי שהיתה עשויה מד' מינים. תכלת, וארגמן, תולעת שני, ושש. וחוטו של כל מין היה כפול ששה. נמצא שכל גדיל של השתי היה מורכב מאלף ושבע מאות ועשרים ושמונה חוטים. ובשל כך הגיע עוביו לטפח.

וארכה של הפרוכת היה ארבעים אמה, ורחבה עשרים אמה. שהרי אותה פרוכת היתה מבודלת בין ההיכל לקדש הקדשים. וגובה ההיכל ורחבו, היה כשיעור הזה(1).

ומעבודת האריגה של שמונים ושתים ריבוא

דברו חכמים לשון הבאי — הא דאמרן דשלש מאות כור דשן היו בתפוח. והא דהשקו את התמיד בכוס של זהב.

אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר שמואל: בשלשה מקומות דברו חכמים בלשון הבאי. ואלו הן:

תפוח, וגפן, ופרוכת. ובסמוך יבואר.

ואתא לאפוקי מהא דאמר רבא.

דתנן: השקו את התמיד בכוס של זהב. ואמר עלה רבא: גוזמא היא! ופליג עליה שמואל, וקא משמע לן: רק הני תלתא, אין, לשון גוזמא הן. אבל התם, בתמיד, לא גוזמא היא אלא כן היה שהשקוהו בכוס של זהב. לפי שאין עניות במקום עשירות, וכל מעשי המקדש היו בעושר ובשררה.

וקא מפרש להני תלתא מילי:

תפוח המזבח — הא דאמרן. שגוזמא היא לומר שהיו בו שלש מאות כור.

גפן — הא דתנן: צורת גפן של זהב היתה עומדת על פתח ההיכל. והיתה מודלה [מוגבהת] על גבי כלונסות של ארז כעין דליות גפן שנשמכות על עמודי עץ.

כט-ב **וכל מי שמתנדב זהב לבית המקדש, ורוצה שיתנוהו בהיכל, היה עושה ממנו עלה או**

דאיכא בהו. ולזה לא בעינן מערכה.

1. עוד פירש רש"י בחולין צ ב, דמיירי מפרוכת שנעשתה לפתח האולם לצניעות. וכן הכריע המפרש כאן. דאילו פרוכות

שנעשו לפתח קדש הקדשים, לא יתכן שהיה עובין טפח. שהרי במקום אמה טרקסין היו עומדות. ואם היו תופסות שתי הפרוכות שני טפחים, נמצא שאין ביניהם אלא רוח ארבע טפחים. ואם כן, לא היה יכול הכהן גדול לעבור